Gysbreght van Aemstel

Gysbreght van Aemstel

Joost van den Vondel, 1637
Herzien door Maartje De Wilde

De première van Joost van den Vondels *Gysbreght van Aemstel* was een groot succes. In januari en februari 1638 was het stuk in totaal dertien keer te zien. De populariteit bleef: *Gysbreght* werd tot halverwege de achttiende eeuw meer dan 300 maal opgevoerd. Uit het scheepsdagboek van Helena en Johanna Swellengrebel weten we dat het in 1751 zelfs op een VOC-schip werd gespeeld. Ze vermeldden verder dat er ook boeken met Vondels werk aan boord waren.

Tomaten naar het podium

In het begin regisseerde Vondel het stuk zelf, zoals in de zeventiende eeuw gebruikelijk was. Latere regisseurs pasten het stuk aan hun eigen smaak en aan die van het publiek aan. Ze lieten bijvoorbeeld de reizangen tussen de bedrijven weg of verkortten de lange monologen, omdat het publiek anders ongeduldig werd. Vanaf 1841 werd het stuk in Amsterdam altijd op nieuwjaarsdag opgevoerd. Kinderen die voor het eerst naar de schouwburg gingen, mochten op die dag gratis mee naar binnen. Op spotprenten zitten ze zich stierlijk te vervelen, zelfs bij spectaculaire scènes. Toch bleef deze traditie in stand tot de aktie Tomaat in september 1969. Jonge acteurs gooiden bij een voorstelling van een stuk van Shakespeare tomaten naar het podium. Ze protesteerden tegen de in hun ogen ouderwetse toneelwereld. De toneelwereld veranderde radicaal. De jaarlijkse voorstellingen van de *Gysbreght* verdwenen. Maar sinds 2012 hebben verschillende theatergezelschappen deze traditie weer nieuw leven ingeblazen en kun je in Amsterdam rond nieuwjaarsdag voorstellingen bijwonen.

Geïnspireerd door de *Gysbreght*

Het stuk inspireerde latere schrijvers tot bewerkingen, bijvoorbeeld *Mauritius* van Michiel de Swaen aan het eind van de zeventiende eeuw. Alphons Diepenbrock componeerde aan het begin van de twintigste eeuw muziek waarop de tekst gedeclameerd kon worden. Dit experiment mislukte omdat de uitspraak van de tekst voor acteurs zonder muzikale scholing te moeilijk werd. Hoe de reiliederen oorspronkelijk klonken, weten we dankzij het speurwerk van hedendaagse muziekonderzoekers. In 2005 werd de melodie teruggevonden van het lied over de kracht van de huwelijksliefde. Vondel gebruikte hiervoor de melodie van een Frans lied, *N'esperez plus mes yeux* (Hoop niet meer, mijn ogen), van de Franse componist Antoine de Boësset.

> Rey van Burchtzaten
>
> Waar werd oprechter trouw
> dan tussen man en vrouw
> ter wereld ooit gevonden?
> Twee zielen gloende aaneengesmeed
> of vastgeschakeld en verbonden
> in lief en leed.

Opvallend is dat veel recente bewerkingen van de *Gysbreght* een politieke invalshoek kiezen. Toneelgroep De Troupe stelt Gysbreght voor als een vluchteling en mengt zich zo in debat over immigratie. Collectief Blauwdruk ensceneerde de *Gysbreght* op een drijvend vlot en interpreteerde de catastrofe van het stuk als een klimaatramp. Je zou kunnen zeggen dat deze makers wel erg ver van de zeventiende-eeuwse betekenis verwijderd raken. Anderzijds zijn die politieke onderwerpen wel echt in de geest van Vondel.

SchoolTV: De première van *Gijsbrecht van Aemstel*

Op 3 januari 1638 gaat de *Gijsbrecht van Aemstel* in première, een beroemd toneelstuk van de schrijver Joost van den Vondel. Wie zien we allemaal op de rode loper?

Verder lezen

- "Het huwelijk in Vondels drama", in: E.K. Grootes en S.F. Witstein (red.), *Visies op Vondel na 300 jaar.* Martinus Nijhoff, Den Haag 1979, p.289-304
- Joost van den Vondel, *Gysbreght van Aemstel.* Met inleidingen en aantekeningen door Mieke B. Smits-Veldt. Amsterdam University Press, Amsterdam 1994
- Max van Engen, '9 oktober 1969: begin van de Aktie Tomaat'. In: *Een theatergeschiedenis der Nederlanden*. Red. R.L. Erenstein. Amsterdam, Amsterdam University Press, 1996, p. 752-759.
- Uitvoering Camerata Trajectina van 'Waar werd oprechter trouw'
- Op de website Inreprise.org vind je alle producties van de *Gysbreght* sinds 1638.

https://www.literatuurgeschiedenis.org/teksten/gysbreght-van-aemstel